

Ю. М. Конюхов,
науковий співробітник,
Науково-дослідний центр Збройних Сил України "Державний океанаріум"

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ

Y. Konyuhov,
researcher of the Research Center of the Armed Forces of Ukraine "State Oceanarium"

INSTITUTIONAL MECHANISMS FOR THE IMPLEMENTATION OF REGIONAL ECONOMIC INTERESTS

У статті досліджено інституційні механізми реалізації регіональних економічних інтересів. Розкрити основні закономірності та тенденції розвитку регіону як суб'єкта виникнення економічних інтересів. Визначено місце регіональних економічних інтересів у системі економічних інтересів. Визначено основні напрями вдосконалення інституційного механізму реалізації регіональних економічних інтересів в Україні та її регіонах.

In the article the institutional mechanisms for implementing regional economic interests. The basic patterns and trends in the region as a subject of the emergence of economic interests. The place of regional economic interests in the system of economic interests. The main directions of improvement of the institutional mechanism for implementing regional economic interests in Ukraine and its regions.

Ключові слова: інституційні механізми, соціально-економічний розвиток, інноваційний потенціал регіону, економічний розвиток регіону, інституціоналізація, інституціональна теорія.

Key words: institutional arrangements, economic and social development, the innovative potential of the region, economic development of the region, institutionalization, institutional theory.

ВСТУП

Забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку на основі цілеспрямованих інституціональних перетворень виступає пріоритетним завданням для кожної країни і всієї світової спільноти. Особливе теоретичне і практичне значення дана проблема має в українському суспільстві, що переживає складний і болісний період переходу до нової системи соціально-економічних відносин, суттєвою перешкодою у проведенні якого виступає недосконалість інституційного середовища [7].

Інституційні фактори соціально-економічного розвитку нашої країни та її регіонів вивчені економічною наукою недостатньо. Тим часом відомо, що вони формують фундаментальні параметри довгострокового функціонування економічних систем. У дослідженнях і офіційних документах мало уваги звертається на необхідність врахування особливостей регіонів, на важливість застосування спеціальних інституційних механізмів регулювання, стимулювання і координації соціально-економічного розвитку регіонів в інтересах країни та її жителів. Все це, в

сукупності, підкреслює актуальність досліджень, присвячених проблемам регулювання економічного і соціального розвитку українських регіонів на основі формування ефективного інституційного середовища.

Розкриття сутності та змісту зазначених явищ дозволяє дати оцінку результатів реформування вітчизняної економіки на основі інституціональних перетворень, ілюструючи ці процеси через аналіз взаємозв'язку інституційних змін з соціально-економічним розвитком регіонів у ході економічних реформ. Аналіз інституціональних пасток відкриває можливості для обґрунтованих підходів до розкриття обмежень і відхилень у соціально-економічному розвитку. Такий аналіз показує, що в пореформені роки українська економіка стала "заручницею" безлічі імпортованих з-за кордону інститутів-пасток [5].

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є розробка науково-методичних основ формування механізмів розвитку соціально-економічного потенціалу регіону.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ

Обґрунтування стратегії економічного розвитку регіонів є достатньо вивченим науково-практичним аспектом державної регіональної політики, що відображено у працях учених, серед яких О.М. Алімов, О.А. Амоша, О.О. Бакаєв, З.С. Варналій, В.В. Волошин, В.М. Геєць, Б.М. Данилишин, М.І. Долішній, В.В. Дорофієнко, С.І. Дорогунцов, В.С. Кравцов, А.С. Лисецький, І.І. Лукінов, Л.Г. Мельник, А.І. Мокій, Я.Б. Олійник, Я.Я. Пушак, Н.В. Танчук, М.А. Хвесик, Л.Г. Чернюк, М.Г. Чумаченко, Л.Б. Шостак та ін.

Незважаючи на достатній рівень вивченості проблеми формування та реалізації стратегії регіонального розвитку, наявність чималої кількості нормативно-правових актів, і досі залишаються невирішеними багато питань. До цього часу наявна територіальна диференціація регіонів України, не завершено реформування адміністративно-територіального устрою, не сформовані механізми стимулювання місцевих громад до прискорення розвитку регіонів, не оптимізовано процеси централізованого регіонального регулювання та підтримки місцевих ініціатив, у т. ч. співвідношення їх інтересів тощо. Усе це засвідчує необхідність постійного вдосконалення існуючих концепцій соціально-економічного розвитку регіонів України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Проблема, пов'язана з реалізацією економічних інтересів, одна з ключових в економічній теорії, що має велике практичне значення. Це цілком зрозуміло, тому інтереси є основними рушійними силами розвитку суспільства.

У сучасних умовах особливого значення дана проблема набуває з позиції підвищення ролі регіонів, яка тягне за собою розширення регіональних економічних інтересів, появу нових форм їх вираження.

Існує значна диспропорція в соціально-економічному розвитку регіонів, яка посилилася в умовах глобальної економічної кризи. Ця ситуація призводить до ви-

никнення протиріч регіональних економічних інтересів із загальнонаціональними. У зв'язку з цим, актуалізується необхідність інституційного оформлення економічних інтересів усіх рівнів господарювання, сприяюча їх гармонізації. Такий підхід проявляється через систему специфічних інститутів узгодження, до яких відноситься бюджетне регулювання.

Ефективна реалізація економічних інтересів території через соціальну політику безпосередньо впливає на якість життя населення, сприяє сталому розвитку регіональної економіки і, відповідно, української економіки в цілому.

Вивчення регіону через призму методології аналізу як суб'єкта виникнення економічних інтересів дає можливість показати складність і багатовимірність його сучасного трактування. Порівняльний аналіз різних точок зору щодо визначення поняття "регіон" дозволив здійснити класифікацію цих підходів, виділивши при цьому вивчення регіону як території і як соціальної конструкції. У другому випадку регіони являють собою економічні суб'єкти, що мають свої особливі інтереси. При цьому політико-економічною основою функціонування такого економічного суб'єкта є наступні фактори: відносини власності, що дають матеріальну основу самостійності суб'єкта; система інститутів, що забезпечує реальні можливості їх функціонування; наявність власних бюджетів. Все вищесказане зумовлює відокремлення економічних інтересів регіону.

Перетворення регіонів України в економічні суб'єкти відбулося в середині 90-х років минулого сторіччя. У цій ситуації вони відповідають за умови життя населення території, беруть участь у формуванні загальнонаціональної політики і є основою обліку своїх інтересів у макроекономічних рішеннях [1].

Інституційна теорія може бути покладена в основу сучасної моделі розвитку регіону. Зростання ролі формальних і неформальних інститутів сприяє реалізації інтересів регіону як ефективного і постійно зростаючого ресурсу економіки. З цієї точки зору інституційне середовище і структура є характерною особливістю регіону, що враховує сукупність багаторівневих зв'язків: поведінка людини, що проживає на даній території; менталітет, сформовані традиції життя; національні особливості. Всі ці риси припускають основу формування економічних інтересів регіону.

Функціонування і розвиток регіонів як економічних суб'єктів виникнення та реалізації їхніх інтересів, пов'язано з поділом влади, законодавчими умовами та обмеженнями. При цьому слід враховувати, що органи влади регіону, крім висловлення ними інтересів жителів території, мають і власні, відмінні від інтересів платників податків, спрямовані на отримання додаткової вигоди, названої політичною рентою.

Система взаємодії інтересів суб'єктів регіону включає соціальні інститути і населення даної території, муніципальні утворення, організації та підприємства регіонального господарства, його працівники. Для кожного з цих суб'єктів характерний свій набір економічних відносин з приводу задоволення своїх потреб. Природно, що мотивація та інтереси діяль-

ності у них відрізняються. Оскільки ці суб'єкти об'єднані в процесі присвоєння суспільних благ, то їх різнопланові інтереси стають джерелом внутрішніх протиріч регіону. Реалізація регіонального інтересу визначається також зовнішніми факторами, які представлені різними рівнями інституціоналізації всіх видів суспільної діяльності у вигляді закріплення формальних і неформальних правил. При цьому інтереси всіх рівнів не завжди збігаються з інтересами представницької та законодавчої влади на місцях і можуть призвести до виникнення різноспрямованих інтересів соціальних інститутів.

У системі економічних інтересів суспільства значну роль відіграє державний економічний інтерес, основою якого виступає державна власність. Даний вид інтересу виступає як загальнонаціональний економічний інтерес. У цьому зв'язку узгодження економічних інтересів регіону із загальнонаціональними є необхідною умовою економічного порядку і розвитку регіону. Такий підхід забезпечує соціальну орієнтацію сучасної економіки, необхідний рівень добробуту для всіх верств населення.

Ефективна реалізація регіональних економічних інтересів обґрунтовується функцією відтворювального процесу на мезорівні з метою задоволення потреб населення даної території і господарюючих суб'єктів. При цьому простежується чітка функціональна залежність між достатністю матеріальної бази і розвиненістю формальних інститутів, особливо в області майнових, земельних та фінансово-податкових відносин, і питаннями реалізації регіональних економічних інтересів [4].

Регіональні економічні інтереси різноманітні і суперечливі, так як вони виникають в сферах суспільного виробництва, розподілу, обміну та споживання і мають різні форми і різновиди. Для врегулювання протиріч виникає такий соціальний інститут як орган регіональної влади, якому передано право юридичної особи від імені місцевого співтовариства.

Питання економічного розвитку і зростання завжди були в центрі уваги як господарської практики, так і наукових розробок. Інститути, розвиток яких нерозривно пов'язаний з еволюцією суспільства, не могли ігноруватися економічною наукою на всіх етапах її розвитку.

Для успішної трансформації економічної системи ключове значення має дослідження сутності, принципів, методології інституційних перетворень, виявлення тенденцій, суперечностей і факторів, що впливають на формування інституційного середовища. Поставлені проблеми не завжди можливо проаналізувати з позицій неокласичної теорії, тому її методологічна та категоріальна база не дає можливості пояснення економічних явищ в динаміці. А "неекономічні" чинники ігноруються неокласиками, хоча саме вони, в більшості своїй, багато в чому, обумовлюють характер економічних відносин. Необхідна особлива методологія дослідження економічних процесів транзитивної економіки і нові аналітичні інструменти пізнання реальності, які розроблені в теорії інституціоналізму.

Інституціоналісти рушійною силою економіки, поряд з матеріальними факторами, вважають також духовні, моральні, правові, екологічні та інші фактори, що розглядаються в історичному контексті. Серед неінституціоналістів, що займалися дослідженням процесу розвитку інституцій в руслі теми даного дослідження, слід окремо виділити І.М. Вахович, який одним з перших позначив проблему впливу інститутів та інституційних змін на економічне зростання і функціонування економіки в цілому [3]. В інституціональній теорії наголошується значимість структурних і інституційних особливостей реальної економіки. А.Г. Гранберг, поряд з економічною людиною (*homo economicus*), вводить поняття інституційної людини, знову-таки, в суто економічному сенсі, як *homo institutus*. Як зазначає А.Г. Гранберг, для інституційної людини матеріально-фінансові ресурси відіграють роль обмежувачів, а особистісна оцінка ситуації — роль критерію, в той час як для економічної людини — навпаки [6].

Слід доповнити трактування даного поняття, розглядаючи його з більш фундаментальних позицій. У зв'язку з посиленням в філософських, загальнонаукових і антропологічних дослідженнях проблеми людини в широкому сенсі, його соціальної природи і перспектив виживання в майбутньому, слід визнати, що людина, в цілому, як соціальна істота виступає як людина інституційна ("*homo institutionalis*"), народжується, живе і вмирає в царстві інститутів. Найважливішими серед них виступають, наприклад, сім'я, релігія, держава, соціальні норми, культурні традиції, духовні цінності тощо. Все життя людини залежить від стану і якості інститутів, в лоні яких він перебуває ще до народження, за життя і навіть після смерті. Це положення особливо стосується економічних умов її життя, оскільки економіка є атрибутом людського соціуму, цілком обумовленим існуючим в суспільстві інституціональним середовищем. На основі викладеного можна стверджувати, що людина як *homo institutionalis* є об'єктом, що втілює в собі сукупність властивостей навколишнього його інституційного середовища і суб'єктом, що реалізує у своїй життєдіяльності закладені в ньому інституційні якості. Видається, що термін "*homo institutionalis*" має такі ж права на існування і аналіз свого змісту, як терміни "*homo erectus*" (людина прямоходяча), "*homo habilis*" (людина уміла), "*homo sapiens*" (людина розумна), "*homo economicus*" (економічна людина) і т.п. Очевидно, що поняття *homo institutus* у трактуванні А.Г. Гранберг в цей ряд логічно не "вписується" [6].

Роль інституційних чинників у забезпеченні соціально-економічного розвитку багатогранна, вони впливають на його довгостроковість і якість. Ці чинники можна підрозділити на формальні і неформальні. Формальними інститутами вважаються законодавча, судова і правова системи, у тому числі специфікація та захист прав власності, система державного управління, освіти і науки, ринкова інфраструктура: кредитно-фінансові, страхові, некомерційні, ЗМІ, інвестиційні інститути і т.д.

До неформальних інституціональних факторів належать культура, традиції, норми поведінки економіч-

них суб'єктів, система базових економічних цінностей, що визначають взаємини в суспільстві, звичаї ділового обороту, ставлення до праці та бізнесу, ступінь довіри і чесності в суспільстві.

До інституціональних факторів соціально-економічного розвитку також можна віднести багато явищ, серед яких особливу значимість для нашої країни сьогодні мають: побудова відповідальної держави, ступінь розвитку фондового ринку, стабільність податкової системи, зниження інвестиційних, фінансових, господарських ризиків, підвищення надійності коопераційних зв'язків, низький рівень бюрократизації та корупції та ін. До інституціональних факторів регіонального розвитку відносяться: передбачуваність появи нових і зміни чинних законів для економічних агентів; ефективні відносини центр-регіон (розмежування прав власності, міжбюджетних відносин та податкової системи між центром і регіонами); стабільність існуючих інститутів; якість судової системи; неформальні норми, особливо ставлення до сплати податків, до хабарів і інших форм корупції; способи вирішення адміністративних проблем. Однак інституціональні фактори розвитку регіонів України вивчені поки недостатньо.

Отже, в якості факторів економічного розвитку представники інституціонального напрямку, насамперед, розглядають інвестиції не в основний капітал, а в наукові відкриття, винаходи, інновації. Інституціоналісти ставлять поведінку людини в залежність від сукупності імпульсів, звичок, звичаїв, стереотипів поведінки, загострюючи увагу на соціально-економічних аспектах економічного і технологічного розвитку. У зв'язку з цим, багато вітчизняних вчених в даний час відзначають важливість духовної складової в модернізації українського суспільства.

Нездатність сформованої в Україні інституційної системи забезпечити ефективний економічний розвиток змушує говорити про інституційні пастки. Негативні прояви даної системи перешкоджають позитивним зрушенням у модернізації економіки та її конкурентоспроможності. Поняттям "інституційна пастка" описується придбання стійкого характеру негативних явищ: бартер, неплатежі, корупція, відхід від податків, тіньові економічні процеси і т.д. До інституціональних пасток можна віднести і те, як учені, фахівці, представники влади і навіть все населення країни можуть бути охоплені певною односторонньою інституційною ідеєю і сліпо за нею слідувати. Такою в нашій країні виявилася ідея безоглядного неорганізованого переходу до ринкової економіки без урахування української специфіки, спроба сліпого копіювання західних інституціональних зразків, що призвело до утворення неефективних власників, глибокого соціального розшарування суспільства, консервування застарілої структури економіки тощо. У такому випадку в інституційній пастці, виявляється, опинилася вся економічна система, яку за короткий термін безболісно переробити практично неможливо. Дослідження показують, що навколо неефективних інститутів в більшості випадків склалися стійкі групи інтересів, що включають представників як держави, так і бізнесу. Маючи доступ до

таких інститутів, відповідні економічні суб'єкти отримуватимуть політичну ренту, тому в рамках раціональної моделі поведінки вони будуть перешкоджати їх реформуванню або перетворювати весь процес в "частковий реформи". Інституційні розриви між проведеними реформами породжують нові джерела ренти навіть на тлі спаду або стагнації, і спеціальні групи, які отримують цю ренту, можуть блокувати або розвивати перетворення в потрібному для них напрямку. Прикладом цього є нинішній український олігархат, що виник на початку 90-х рр. і майже повністю захопив економічну владу в країні і керує економікою в суто власних інтересах. Для того, щоб послабити подібні інституційні дисфункції треба змінити сам вектор реформ. Важливою особливістю інституційної пастки є те, що з неї важко вийти без істотних соціальних витрат, потрясінь.

Однією з основних причин появи інституційних пасток є розбіжність короткострокових і довгострокових інтересів економічних суб'єктів. У перехідній економіці першої половини 1990-х рр. вигода економічних агентів від короткострокових операцій набагато перевищувала вигоди від інвестицій у виробництво. У наявності глобальна пастка перехідної економіки: превалювання короткострокових інтересів над довгостроковими при прийнятті рішень, зокрема, при розділі власності. Причому навіть сама держава у своїй макроекономічній політиці керувалася рішенням короткострокових проблем, наприклад, покриття дефіциту державного бюджету (одержання закордонного кредиту на не вигідних умовах, продаж підприємств, що мають для країни стратегічне значення, підписання не завжди економічно ефективних угод і т.д.).

Що стосується нинішньої економічної системи України, то вона включає суперечливий набір інститутів. До того ж наявні ринкові інститути розвинені слабо. Це стосується, перш за все, захищеності приватної та державної власності, незалежності судової системи, яка покликана захищати права власності та контракти, конкуренції і фінансової системи, тобто базових інститутів ринку. Слід підкреслити парадоксальність того, що інституційні пастки, що перешкоджають довгостроковому ефективному розвитку, через свою недієздатність, пом'якшують негативні короткострокові наслідки непідготовлених, занадто швидких перетворень. Аналіз формування інституційних пасток підтверджує, що скоростигле створення ринкових правових норм не гарантує виникнення надійних і ефективно діючих ринкових інститутів. Крім того, слід зазначити, що в період масштабних реформ мета макроекономічної політики може вступити в конфлікт з інституційними цілями, роблячи задачу успішного реформування економіки важко вирішуваною.

Теорія інституційних пасток відкриває перед вченими особливі можливості для застосування абсолютно нового підходу до аналізу різних сфер діяльності, зокрема, до оцінки стану економічної системи і проведеної макроекономічної політики. Розвиток громадянського суспільства в сучасній Україні та її регіонах вимагає зміни моделі взаємодії між владою і суспільством, що неможливо без формування в Україні

все більшого числа інститутів громадянського суспільства, зміцнення правової сфери та затвердження в ментальності українського населення базових цінностей громадянської культури участі, заснованої на принципах свободи, демократії та взаємної відповідальності.

Глибокі системні зміни у перехідних економіках призводять до кардинальної інституційної трансформації в суспільстві, що представляє собою складну еволюцію різних інститутів як ринкових, так і неринкових — традицій, звичаїв, моралі, релігії, некомерційних організацій, громадських рухів. Це ставить безліч питань про те, які відмінності нової інституціональної системи від попередньої, і в чому зміст змін. Гострота суперечностей, які залишилися в спадщину від радянського часу, була осмислена не повною мірою. У силу цього, її реформування відбувалося в значній мірі непередбачувано. Причини і наслідки слід шукати в цільових установках відповідальних за проведення реформ, фундаментальних особливостях соціокультурного менталітету населення, що, в свою чергу, обумовлено природними особливостями країни та її становищем у геополітичній конфігурації. Деякі характеристики менталітету наших людей стримують розвиток. Крім того, держава не виконувала системні, інститутоутворюючі і інші функції, без яких суспільство не може ефективно функціонувати [2].

Світовим досвідом доведено, що інституціональне економічне середовище у величезній мірі впливає на можливості соціально-економічного розвитку, посилюючи або послаблюючи його. Для економічного розвитку в Україні необхідне створення такого інституційного середовища, яке б стимулювало інноваційно-виробничу активність і накопичення капіталу, спонукало до навчання і впровадження нових технологій, підвищення якості продукції. Інституційні реформи, зокрема, можуть бути націлені на заохочення активної підприємницької діяльності, проведення стимулюючої політики держави щодо створення сприятливих умов для інвесторів. Для цього необхідне формування ефективної системи інститутів, що включає відповідне законодавство та правозастосовну систему.

Зазначений характер ринкових реформ в Україні зіграв вирішальну роль при здійсненні економічних перетворень. Це призвело до того, що негативні сторони українських ринкових реформ мали істотний негативний вплив на хід економічних перетворень у регіонах.

При оцінці проведених економічних реформ, слід відзначити те, що не було реалізовано чимало можливостей для ефективного вирішення існуючих завдань. У належній мірі не вирішено проблеми економічного регіоналізму: розмежування прав власності, міжбюджетних відносин та податкової системи; не завершено реформи на нижньому — місцевому рівні державного управління та самоврядування; недостатньо чітко реалізується конституційне розмежування функцій між гілками влади: законодавчою, виконавчою та судовою; в системі державного управління є велика кількість дублюючих структур, органами державної влади часто виконуються зайві функції, що ускладнює роботу уряду, посилює бюрократизацію

держaparату, підвищує витрати на його утримання що, в кінцевому рахунку, знижує ефективність всієї роботи державних структур. Крім того, не сформовані необхідні механізми реалізації більшості законів та нормативних документів, правова культура населення.

Основні інституційні зміни, що відбулися в Україні, слід розглядати стосовно до законодавства, сфери інститутів державно-правового будівництва, розвитку демократичних інститутів та місцевого самоврядування, у сфері фінансових інститутів і податків, соціального розвитку, аграрній сфері, сфері інститутів охорони правопорядку та громадської безпеки, сфері регулювання житлових відносин, наукової діяльності. Багато особливостей інституційної системи України виражаються в певних історичних традиціях, життєвих цінностях, звичаях, правилах і т.д. Наприклад, до них можна віднести: слабку схильність корінного населення до торгівлі, ринкових відносин, промислового виробництва; історично-генетичну схильність основної маси працездатного населення до колективних, кооперованих, обциничних форм організації праці і відсутність у людей прихильності до індивідуально ініціативних форм діяльності.

Розвиток інституційної структури України характеризується збереженням переважної ролі неформальних інститутів, а також інститутів, властивих попередній інституційній системі, відтворення дисфункцій інститутів, появи інституціональних пасток. Це положення повною мірою відноситься і до розвитку інституційного середовища Причорноморського регіону. Необхідні, перш за все, такі інститути, як ефективно чинна держава (система публічної влади та управління), конкурентний ринок, інноваційне підприємницьке середовище, стабільно діючі і користуємі загальною довірою інститути банківсько-кредитної системи.

Складний і суперечливий хід українських реформ поки не привів до формування системи інститутів сучасної ринкової економіки. Навпаки, виникли і утвердилися антиінститути: надлишкова бюрократизація, значні масштаби тіньової діяльності, криміналізація підприємницького середовища, значної частини фінансових потоків і т.д. Передбачається поява інституційних факторів соціально-економічного розвитку, що ведуть до якісних перетворень. На практиці спостерігається стагнація ситуації в інституційній сфері. Міжнародні дані показують, що за останні десять років Україні вдалося досягти деякого прогресу в сфері ефективності державного управління, в той час як в області антикорупційного контролю і якості державного регулювання, а також у сфері правового регулювання положення не поліпшується. Стосовно до України та її регіонів, необгрунтованим було припущення, що виникаючі ринкові сили можуть замінити державу у сфері інституційного формування, інвестицій у людський капітал, а також у розвитку інфраструктури ринку. Недорозвиненість інституційного середовища стала, тим самим, гальмуючим елементом у політиці переходу. Лібералізація і приватизація без добре організованої ринкової інфраструктури

замість того, щоб підтримати розвиток, вели до поглиблення кризи.

До числа найважливіших передумов просування до ефективного соціально-економічного розвитку сьогодні слід віднести формування надійної системи зміцнення прав приватної власності і контрактних прав, подолання неповноти укладеної ринкової системи, включаючи рівність форм власності, поглиблення фінансової структури і розвиток нових фінансових ринків.

Прихильники інституційної модернізації вважають за необхідне проведення інституційних реформ, спрямованих на поліпшення державного управління та судової системи, придушення корупції, усунення адміністративних бар'єрів, поліпшення реалізації людського потенціалу і т.д. [8].

Для успішного розвитку інституційної інфраструктури інвестиційного та інноваційного процесів необхідна активна участь малого підприємництва в створенні технопарків і бізнес-інкубаторів, формуванні територіальних інноваційних кластерів, підтримці міжрегіонального та міжнародного співробітництва, фірм і корпорацій і кооперації суб'єктів інноваційної інфраструктури. Крім загальноукраїнських проблем в інноваційній області (недосконалість законодавства, нерозвиненість венчурних фондів та ін.), не можна не згадати і внутрішні складнощі в даній сфері. Причорноморському регіону необхідно збільшити як кількість інноваційно активних підприємств, так і обсяг інноваційної продукції.

ВИСНОВОК

З метою подальшого удосконалення інституційної системи в Україні та її регіонах необхідно взяти активних заходів економіко-правового та організаційного характеру. Держава повинна створити необхідну інфраструктуру для розвитку інноваційного та інвестиційного бізнесу; розвивати середній клас, який виступить основним двигуном інституційних реформ; визначити перспективи розвитку державного ладу, щоб чітко уявляти завдання соціально-економічного розвитку.

Важливе значення інститутів для розвитку економічної та соціальної сфер країни та її регіонів стало загальноновизнаним фактом сучасної економічної науки. Інституційні перетворення є найважливішою складовою економічної політики держави та стратегії розвитку країни в майбутні роки. Одночасно зростає розуміння того, що відсутність досить розвиненої теорії в цих областях вимагає набагато більшої уваги з боку економістів до систематичного осмислення інституційної різноманітності економічних систем.

Література:

1. Артеменко В. Індикатори стійкого соціально-економічного розвитку регіонів / В. Артеменко // Регіональна економіка. — 2006. — № 2. — С. 90—97.
2. Бугаєнко С.А. Ринкова стратегія і механізми розвитку діяльності підприємств харчової промисловості: проблеми теорії і практика: монографія / С.А. Бугаєнко; Міжнародний університет бізнесу і права. — Херсон: Грін Д., 2014. — 562 с.
3. Вахович І.М. Організаційно-економічне забезпечення формування стратегії розвитку регіону / І.М. Вахович, З.В. Герасимчук // Соціально-економічні до-

слідження в перехідний період. — 2005. — Вип. 1. — С. 14—24.

4. Величко В.В. Програмно-цільові методи в управлінні соціальною сферою регіону / В.В. Величко, О.А. Карлова // Економіка та держава. — 2005. — № 12. — С. 74—77.

5. Герасимчук З.В. Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізми реалізації / З.В. Герасимчук; НАН України. Ін-т регіон. дослідж. — Луцьк: Надстир'я, 2001. — 528 с.

6. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики: Учебник для вузов. — 2-е изд. / А.Г. Гранберг. — М.: ГУ ВШЭ, 2001. — 495 с.

7. Євдокименко В. Стратегія соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці: концептуальний підхід в сучасних умовах / В. Євдокименко // Регіональна економіка. — 2004. — № 2. — С. 104—117.

8. Пушак Я.Я. Регіональні особливості формування інформаційно-аналітичного забезпечення розвитку підприємництва: дис. ... канд. екон. наук: 08.10.01 "Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка" / Я.Я. Пушак. — Львів, 2001. — 183 с.

References:

1. Artemenko, V. (2006), "Indicators for sustainable socio-economic development", *Regional'na ekonomika*, vol. 2, pp. 90—97.
2. Buhaenko, S.A. (2014), *Rynkova stratehiia i mekhanizmy rozvytku diial'nosti pidpriemstv kharchovoi promyslovosti: problemy teorii i praktyka* [The market strategy and mechanisms of development of the food industry: problems of theory and practice], *Naukova dumka*, Kherson, Ukraine.
3. Vakhovych, I.M. and Herasymchuk, Z.V. (2005), "Organizational and economic support strategy development in the region", *Sotsial'no-ekonomichni doslidzhennia v perekhidnyj period*, vol. 1, pp. 14—24.
4. Velychko, V.V. and Karlova, O.A. (2005), "The program-targeted methods to manage the social sphere of the region" *Ekonomika ta derzhava*, vol. 12, pp. 74—77.
5. Herasymchuk, Z.V. (2001), *Regional'na polityka staloho rozvytku: metodolohiia formuvannia, mekhanizmy realizatsii* [Regional policy of sustainable development: methodology formation, implementation mechanisms], *Naukova dumka*, Luts'k, Ukraine.
6. Hranberh, A.H. (2001), *Osnovy rehyonal'noj ekonomyy: Uchebnyk dlia vuzov*. [Fundamentals of the regional economy: Textbook for universities.], 2nd ed, *Naukova dumka*, Moskva, Rossyia.
7. Yevdokymenko, V. (2004), "Strategiya sotsialno-ekonomichnogo rozvitku administrativno-teritorialnoy odynitsi: Conceptual pidhid in Suchasnyj Minds", *Regional'na ekonomika*, vol. 2, pp. 104—117.
8. Pushak, Ya.Ya. (2001), *Regional'ni osoblyvosti formuvannia informatsijno-analitychnoho zabezpechennia rozvytku pidpriemnytstva* [Regionalni osoblyvosti formuvannia informatsijno-analitychnoho zabezpechennia rozvitku pidpriemnytstva], *Naukova dumka*, L'viv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 31.08.2015 р.